

CASTELLS CATALANS

ULLDECONA

Nom del castell: Ulldecona
Data de construcció: segle XII
Municipi: Ulldecona
Comarca: Montsià
Altitud: 256 m
Coordenades: E 282659.0, N 4497152.0 (ED50 UTM 31N). Longitud: 0° 25' 49.47"
Latitud: 40° 35' 41.19" (GPS)
Com arribar-hi: al costat de la vila d'Ulldecona, s'hi puja per una pista asfaltada des del nord.

Originat en època àrab, el lloc d'Ulldecona apareix esmentat des de l'any 1120 i consta que la fortalesa de l'indret fou posada sota la protecció dels Montcada després de la conquesta de Tortosa (1148); anys més tard, el 1173, Guillem de Montcada la va cedir a l'orde de l'Hospital, la qual el 1227 hi fundà una comanda dependent de la castellanía d'Amposta. L'antic nucli de poblament, situat vora el castell, es traslladà a la vall o *foia* el 1274, i així es formà una nova població anomenada Sant Lluç d'Ulldecona.

Els hospitalers van senyorejar el lloc fins a la desamortització del s. XIX. El terme actual inclou, a més els nuclis de les Ventalles, Sant Joan de Pas, els Valentins, Molincastell i la caseria de la Miliana.

Les excavacions arqueològiques dutes a terme entre els anys vuitanta i noranta han posat de manifest que l'indret on s'assenta aquesta notable fortalesa va estar ocupat en època ibèrica i, més tard, en un moment anterior a la conquesta feudal, hi va haver un nucli de poblament andalusí. Si bé el lloc d'Ulldecona s'esmenta per primer cop en la documentació medieval l'any 1120, el document més antic on es menciona la fortalesa data del 1167, quan Arnau de Jaca donà al monestir de Poblet el dret de pastura per als ramats dins el terme de *castro Vallis de Chona*. Segons sembla, després de la conquesta cristiana de Tortosa el 1148, el castell fou posat sota la protecció del llinatge dels Montcada, un membre del qual, Guillem de Montcada, el va cedir l'any 1173 a l'orde



Castell d'Ulldecona. Foto de Jordi Gironès

de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem. Pocs anys després, el 1178, el rei Alfons I confirmava la possessió de la fortalesa i els seus termes als hospitalers, exceptuant-ne, però, els drets que hi tenien els Montcada. La colonització de l'indret no fou immediata, atesa la inseguretats del territori, per això l'inici de la seva organització i repoblament no es va fer efectiu fins al 1222, quan Ramon de Montcada donà als pobladors d'Ulldecona — anomenada més tard Ulldecona la Vella— la vila amb els seus termes. Un cop establitzada la colonització del lloc, la presència dels Montcada era ja innecessària, per això, el 1223, Guillem de Montcada renuncià a favor dels hospitalers a qualsevol dret que pogués tenir sobre el castell i el lloc d'Ulldecona.

Els santjoanistes, senyors de l'indret a partir d'aquest moment, el 1227 hi van fundar



Clos del castell des de la torre quadrada. Fotografia de Jordi Gironès

una comanda hospitalera dins la qual hi van fer bastir una església dedicada a Santa Maria. Al cap de poc temps, els habitants de la primitiva vila d'Ulldecona situada vora el castell, a causa de l'emplaçament poc apte per a crear un gran nucli de poblament, van demanar permís als hospitalers per traslladar-se a la vall, a la *foia* d'Ulldecona; la llicència va venir de la mà del mestre d'Amposta Berenguer d'Almenara l'any 1274. Així es va formar l'actual població d'Ulldecona, anomenada en un inici Sant Lluç d'Ulldecona, tot i que continuava existint un nucli de població prop del castell.

La comanda hospitalera, que va tenir com a primer comanador Ramon de Cervera, posseïa el domini jurisdiccional sobre els termes d'Alcanar, Freginals, la Sènia. Mas de Barberans, Godall i la Galera. Els frares hospitalers van deixar d'utilitzar el castell al s. XIV, i consta que a mitjan s. XVI ja es trobava en estat de ruïna. La vida de la comanda d'Ulldecona continuà dins de la castellanía d'Amposta fins a la desamortització del s. XIX. El conjunt fortificat fou adquirit per l'Ajuntament d'Ulldecona a la família Secanella l'any 1985 i, tot seguit, es va dur a terme la restauració integral dels seus edificis. L'any 1989 va ser declarat bé d'interès cultural.

L'edifici

Les construccions que integren en l'actualitat el conjunt fortificat d'Ulldecona són les següents: una torre cilíndrica, una to-

rre principal de planta rectangular i l'església de la Mare de Déu dels Àngels. Les tres edificacions se situen al sector sud-est del recinte i delimiten un segon recinte fortificat; també, dins aquest mateix clos, i a part de les construccions esmentades, podem veure restes de murs dels antics habitatges i les ruïnes d'una altra torre quadrada, actualment reblerta de sediment, la qual té adossat un mur de maçoneria que enllaça amb l'únic bastió o torre de cantonada del segon recinte murat. Aquesta torre o bastió presenta una planta rectangular amb els tres angles que donen a l'exterior arrodonits; no s'ha conservat el seu coronament, tot i que de ben segur era emmerletat.

La muralla exterior del conjunt, amb un deficient estat de conservació, palesa que es va bastir en moments cronològics diferents. Originàriament devia correspondre a l'època del domini àrab als ss. X-XI, i delimitava tot el perímetre del conjunt. Bastida directament sobre la roca mare, el basament era fet amb un aparell de maçoneria irregular de pedra calcària local unit amb morter, sobre el qual es van muntar els encofrats per a la construcció de la part superior de l'obra. Aquesta muralla inicial, que en un moment determinat devia quedar destruïda del tot, es va tornar a bastir variant la tècnica constructiva: l'obra nova es va fer de maçoneria aparellada de manera irregular, col·locada en sec, sense morter. Pel que fa a l'accés actual al castell, és molt probable que segueixi el mateix traçat que ja tenia en època medieval.

Pel que fa a la torre de planta circular, cal dir que és una construcció de 10 m d'alçada i de forma troncocilíndrica, que ocupa un dels punts més elevats del promontori, per això permet un excel·lent control visual sobre el territori del voltant. Consta de dues plantes, cobertes amb falsa cúpula, i una coberta plana tancada per mitjà d'un mur sobre el qual es disposen sis merlets de forma apuntada. L'accés a la torre es feia a través d'una porta elevada, oberta al nivell del primer pis; en l'actualitat es pot accedir a la planta baixa d'una manera directa mitjançant una ober-

tura situada a la banda oest. Mostra diverses finestres atrompetades i un seguit d'espitlleres sobre el sòl del primer pis i sota els merlets de la terrassa. El parament d'aquesta construcció consisteix en un doble aparell de maçoneria, amb un farciment interior de pedres irregulars, tot unit amb morter de color beix rosat, amb trossets de calç, grava i sorra fina; es va utilitzar aquest mateix morter per a arrebossar l'exterior de la torre.

Mare de Déu dels Àngels del castell d'Ulldecona

Les primeres referències documentals d'aquesta església daten dels anys 1281 i 1282, quan consta que era dedicada simplement a Santa Maria. Fou la capella de la comanda hospitalera d'Ulldecona. Segons una escriptura de l'any 1433, hi ha notícia que Joan de Vilagut, castellà d'Amposta, va fer una addició a un benefici que s'havia fundat en aquest temple per tal que el beneficiat hi celebrés misses. Probablement fou en època moderna, moment en què s'abandonà el castell i l'església va esdevenir un simple santuari o ermita, quan es canvia la primitiva advocació per la de la Mare de

Déu dels Àngels. Al s. XVII s'hi efectuaven reformes i més endavant, als ss. XVIII i XIX, es van consolidar les cobertes i alguns trams dels murs de la nau.

L'edifici

És un edifici de nau única capçada a llevant per un absis semicircular, una part del qual fou excavada el 1995. La nau és coberta amb volta de canó i reforçada per cinc arcs torals que arrenquen de pilastres rectangulars, els quals, al mur sud, es corresponen exteriorment amb contraforts prismàtics: entre aquests s'obren finestres de doble esqueixada. La porta d'accés al temple, situada a la façana de ponent, consta d'un arc de mig punt format per grans dovelles extradossades per un guardapols motllurat; sobre la porta podem veure un ull de bou circular. El parament de l'edifici és de reble irregular, amb carreus uniformes i perfectament tallats en els arcs, els pilars i les cantonades.

Nota: extret del volum *Baix Ebre, Montsià, Terra Alta i Matarranya* de la Catalunya Romànica d'Editorial Pòrtic, abril de 2002

Jordi Gironès Vilardebò
maig de 2010



Les dues torres des de dins del clos. Foto de Jordi Gironès